számos? Nem; a napszámos | fát vág. Kihordták a buzát? Nem; a buzát behordták. Tegnap kértél tőle pénzt? Nem; tegnap || adtam neki pénzt. A bakter nyomatéktalan hanglejtéssel olvassa föl a hirdető céduláról e mondatot: *Mindenkinek | tudtára | adatik.* Ámde, ha az osztályban a tanulóimhoz intézem e mondást, mindjárt nyomatékos mondattá lesz. Egyetlen helytálló tanítás a SIMONYI meghatározásában az, hogy a nyomatéktalan mondatot a nyugodtabb, viszonylag egyenletesebb hangsúlyozás jellemzi, ellenben a nyomatékos mondatnak egyenetlenebb a hangsúlyozása.

A tárgyalt két mondatfajt tehát hibás logika: „a gordiusi csomónak karddal való kettévágása terelte" a szórend vágányára. Összefoglaló és kirekesztő vagy bármi néven nevezett szórend egyaránt előfordulhat akár a nyomatékos, akár a nyomatéktalan mondatban. Az igazi különbség a két mondatfaj között a következő: *A nyomatéktalan mondat az általános, nem egy emberhez intézett beszéd mondata* (a bakter szóbeli hirdetménye, leckefelmondás, felolvasás, mesemondás, felsorolás, szónoklat, imádkozás stb.) *A nyomatékos mondat pedig a beszélgetésnek, a két ember közvetlen társalgásának a mondata.* Ilyen értelemben vizsgáltam egész tanulmányomban e két mondatfaj hanglejtésformáit. CSŰRY BÁLINT.

Régi magyar hatás a tót nyelvre.

Azt a hatást, amelyet a szláv nyelvek a magyarra gyakoroltak, sokan vizsgálták, és aránylag sokat írtak róla. Nem mondhatni azonban, hogy róla mindenütt, itthon és a külföldön, a tudósok a tényeknek megfelelő helyes és világos képet alkottak volna maguknak. Úgyszólván mindenki, aki e hatással foglalkozott, ezt a kifejezést használta: „szláv hatás". Egyrészt ez a kifejezés, másrészt az a mód, ahogyan a szláv nyelvekből került szavainkat tárgyalták, vezetett arra a téves felfogásra, mintha a szláv hatás nyelvünkben egységes, egy szláv nyelv részéről eredő hatás volna. S épp ebben a felfogásban van a nagy tévedés és a nagy igazságtalanság. A magyar köznyelvben 600—650 körül van azoknak a szavaknak a száma, amelyek kétségtelenül a szláv nyelvekből kerültek. E szavak azonban nem egy, hanem legalább is öt szláv nyelvből jutottak hozzánk. Kétségtelen ugyanis, hogy a 600—650 szláv eredetű magyar szó között vannak:

a) orosz, *b)* bolgár, *c)* szerb, *d)* római katholikus délszláv v. horvát, szlovén, *e)* tót (esetleg cseh) eredetűek.

a) Orosz eredetűek: *kerecset, lengyel*, földrajzi neveink közül *Duna.*

b) Bolgár eredetűek: *mezsgye*, *mostoha*, *nyüst*, népnyelvi *pest* (s belőle mint magyar alakulás a *Pest* helynév), *rozsda*.

c) Szerb eredetűek: *gatya*, *megye*, *parittya*, *ragya*, földrajzi neveink közül: *Zagyva*.

d) Római katholikus délszláv v. horvát, szlovén eredetűek: *apát*, *bérmál*, *pokol*, *olasz*.

e) Tót (esetleg cseh) eredetű: *tanya*.

Az, hogy a közölt szavak a jelzett nyelvekből valók, kétségtelenül megállapítható.

S a felsoroltakkal nincsenek kimerítve azok a szláv eredetű szavak, amelyeknek egy-egy szláv nyelvből való eredetét kétségtelenül bebizonyíthatjuk. Sok szláv eredetű szavunkról részint hangtani, részint műveltségtörténeti, részint szláv szótörténeti, részint pedig más alapon ki tudjuk mutatni, hogy mely szláv nyelvből, mely szláv nyelvi csoportból került vagy kerülhetett, illetőleg, hogy melyikből nem kerülhetett. Így tehát a 600—650 szláv eredetű magyar szót legalább is öt nyelvi hatásra oszthatjuk szét. E hatásokat egységesnek feltüntetni éppen olyan hiba, mintha következő szavainkat: *mise*, *sekrestye*; *kilincs*, *lakat*; *dús*, *forint*, *pálya*; *cimbora*, *ficsúr* latin hatás címe alatt tárgyalnók azért, mert azok a nyelvek, amelyekből e szavak származnak, latinok, illetőleg olyan nyelvek, amelyek végelemzésben latinok. Pedig hogy ez hibás tárgyalásmód volna, mutatja az is, hogy a latin-újlatin nyelvekből átjött szavainkat eddig senkinek eszébe sem jutott együtt tárgyalni, annyira világos volt minden hozzáértő előtt, hogy itt négy különböző nyelvi hatásról van szó, amennyiben a *mise* és a *sekrestye* a lat. *missa*, *sacristia*, a *kilincs* és a *lakat* az ófrancia *clenche* és *loquet*, a *dús*, *forint* és *pálya* az olasz nyelvj. *duže*, irod. *fiorino* és *pallio*, a *cimbora* és *ficsúr* pedig az oláh *simbră* és *fecior*, *ficior* átvétele.

Annak, hogy a szláv nyelvek részéről történt hatásokról nem volt a kutatóknak ilyen világos fogalmuk, sok oka van. Ez okok részint tudománytörténetiek, részint pedig politikaiak. De nagy része van benne a XIX. sz. irodalmi pánszlávizmusának is, annak a pánszlávizmusnak, amelynek Kollár János volt a megindítója, s amely a Habsburg-ház uralma alatt álló osztrák tartományokban és Magyarországon volt otthonos. E különböző okok együttes működésével magyarázom azt, hogy a magyar nyelvnek szláv nyelvekből átvett szavait a XIX. századi kutatók együtt, összefoglalóan tárgyalják, tehát nem úgy, mint a XVIII. sz.-ban tették, amikor minden szláv eredetű szóról külön-külön igyekeztek megállapítani, hogy melyik szláv nyelvből került, s a szerint tárgyalták is.

Összefoglaló módon tárgyalja a magyar nyelvnek különböző szláv nyelvekből került jövevényszavait Miklosich Ferenc is „Die Slavischen Elemente im Magyarischen“ c.

értekezésében (megjelent 1871-ben a bécsi Akadémia Denkschriften XXI. kötetében és külön is; WAGNER LAJOSTÓL van második kiadása is, amely azonban az elsőt nem pótolhatja), s így jelent az meg SZARVAS GÁBOR fordításában a Nyr. XI. kötetében is. Ez a körülmény a kérdésnek a haladó tudomány tökéletesebb módszereivel, szélesebb ismeretanyagával való helyesebb megoldását igen hátráltatta. Hiszen MIKLOSICH FERENC a szláv nyelvtudomány tulajdonképeni megalapítója, s így a tőle megállapított eredmények más kérdéseknél is hosszú ideig szinte vitathatlanok voltak, pl. az ó-egyházi szláv nyelv provenienciájának kérdésénél. Így volt ez a magyar nyelv szláv jövevényszavainál is. Magában véve ez nem lett volna baj; bajjá azáltal vált, hogy a MIKLOSICH megállapította eredményekre hivatkozva, a magyarság ellenségei azt hangoztatták, hogy a magyarság művelődése legnagyobb részét a szlávoktól kapta. Ennek a felfogásnak a hatását a trianoni békediktálás alkalmával nagy mértékben tapasztaltuk, így elsősorban a cseh Tud. Akadémia részéről.

Az összefoglaló tárgyalásmód tehát nemcsak igazságtalan, de eredményeiben teljességgel helytelen is. Pedig az objektív ember a magyar közműveltség történetére, a magyar nyelv szókészletére még ezen összefoglaló tárgyalásmód alapján megállapított eredményből sem vonhat jogosan olyan következtetést, amilyent ellenségeink, köztük újabban is a csehek, vontak. TOLNAI VILMOS egyik szép értekezésében (MNy. XX, 56), amely kivonatban németül is megjelent (W. TOLNAI, Statistisches über die ungarische Sprache. Ungarische Jahrbücher V, 98), kimutatta, hogy ha a magyar élő beszéd vagy nyomtatott szöveg (vers, szépprózа, értekező próza stb.) szókészletét abból a szempontból vizsgáljuk, mennyi benne az eredeti magyar és mennyi az idegen nyelvekből átvett szó, akkor száz szó közül 88 az eredeti magyar és 12 az idegen nyelvi átvétel. E 12 idegen szó között is csak három a szláv eredetű, pedig TOLNAI nem volt tekintettel arra, hogy ez a három is a szláv nyelvek között hogyan oszolhat meg.

Azonban e kedvező eredményre sem lehetünk tekintettel akkor, amikor az összefoglaló módon való tárgyalás helytelenségére reá mutatunk. E tárgyalásmód mellett lehetetlen kikutatni, megismerni azokat a nyelvi hatásokat, amelyeket az egyes szláv nyelvek a magyar nyelvre gyakoroltak. A tudományos kutatásnak pedig nem lehet más célja, mint menten minden érzelmi mozzanattól, menten minden politikától kimutatni, hogy melyik szláv népnek mit köszönhetünk. De ha így kimutattuk, hogy kinek-kinek mit köszönhetünk, nekünk is követelnünk kell annak az elismerését, hogy melyik szláv népnek mit adtunk. Mert a különböző korokban az egyes szláv népeknek nyelvi téren: szavakban és így közműveltségben, úgyszintén a közműveltségnek más, nem szavakban jelentkező,

részében is sokat adtunk. Hogy csak egy, mindenki számára könnyen szemléltető példát mondjak, a szláv nyelvtudomány megalapítója, kiről fentebb említést tettem, nevét mindenkor magyarosan *Miklosich*-nak írta, szlovén anyanyelve *š* és *č* hangját a magyar helyesírás *s*-ével és *ch*-jával adta vissza. Pedig nem volt magyarországi származású, hiszen Stájerországban, Radmescsákon született (1813.), magyarul sem tudott, sőt valami különösebb magyar rokonszenvéről sincsen tudomásunk, bár jól ismert bennünket, hiszen 1838-tól haláláig, 1891-ig, Bécsben működött. S mégis nevét állandóan a magyar helyesírás szerint írta. Tette pedig azért, mert az a szláv: kaj-horvát közműveltség, melynek iskolázottságát köszönte, a legrégibb időktől a XIX. század 30—40-es éveiig még a helyesírásban is magyar hatás alatt állott.

Amikor a kaj-horvátot említem, az csak egy szláv nyelv, amelyre nyelvünknek kétségtelenül igen régóta igen nagy hatása volt. Jelentékenyen hatott nyelvünk más szláv nyelvekre is. E tekintetben elég futó pillantást vetnünk Berneker Erich „Slavisches etymologisches Wörterbuch" c. művének eddig megjelent füzeteibe, hogy róla meggyőződjünk. S jóllehet ilyen kézzelfogható egy-egy szláv nyelvnél a magyar hatás, róla a tudományos világ aránylag későn, a XIX. sz. második felében, vett olyan-amilyen tudomást. Ennek a jelenségnek is több oka van. Van tudománytörténeti oka is. A szláv nyelvekben ugyanis a szláv nyelvtudomány tudományosabb művelése óta első sorban az eredeti szókészletet, az indogermán örökséget vizsgálták és vizsgálják. A jövevényszavak kimutatásában — legyenek e szavak ősszláv vagy egyes szláv nyelvi átvételek — igen-igen a kezdet kezdetén állanak. Hujer Oldřich, a cseh nyelvtudósok egyik legkiválóbbika, 1924-ben megjelent „Úvod do dějin jazyka českého" c. művében külön is megemlíti, hogy a cseh nyelv jövevényszavai mai napig nincsenek kikutatva („nemáme dosud zpracovánu otázku cizích slov v češtině" 3. l.). Más szláv nyelveknél sem jobb a helyzet.

Van azonban érzelmi oka is annak, hogy a jövevényszavaknál a magyar hatás a szláv tudósok jóvoltából nincs kikutatva. Ezzel a kérdéssel úgyszólván nem volt szabad foglalkozni. Sőt akadtak neves, nagyérdemű szláv férfiak, akik a magyar hatás lehetőségét is tagadták. A szerb irodalmi nyelv megalapítója, a nagyérdemű és nagytudományú, de politikailag is erősen céltudatos Vuk kis szerb nyelvtanában mondta ki, hogy a délszláv nyelvekben nincsen magyar hatás. Vuk nyelvtanát nem kisebb ember, mint Grimm Jakab, kihez szoros barátság fűzte, fordította le németre. E német fordításban idézem Vuk idevágó szavait: „Es ist auffallend, wie rein sich die südslawischen Dialecte von italienischen und ungarischen Wörtern erhalten haben, da doch umgekehrt aus

ihnen eine Menge in das Ungarische eingetroffen sind." (WUK, Kleine serbische Grammatik, verdeutscht von J. GRIMM. 1824. Bevezetés XV. l.)

A magyar nyelvnek az egyes szláv nyelvekre való hatását idehaza is csak a XIX. század második felében kezdték tanulmányozni. HALÁSZ IGNÁC és e sorok írója az északi, MUNKÁCSI BERNÁT a déli szláv nyelvekre, DIVÉKY ADORJÁN a lengyel, CSOPEY LÁSZLÓ és újabban BONKÁLÓ SÁNDOR a kisorosz nyelvre gyakorolt hatást kutatták.[1] E vizsgálatok, a BONKÁLÓé kivételével, magyarúl jelentek meg; így a külföld előtt nagy részben ismeretlenek maradtak, s bizonyára ez az egyik oka, hogy olyan kiterjedt érdeklődésű nyelvtudós is, amilyen a francia MEILLET ANTAL, a háborús évek alatt keletkezett „Les langues de l'Europe nouvelle" c. művében még azt írja, hogy a magyarok, akik annyi szót vettek át más nyelvekből, ők maguk más nyelveknek semmit sem adtak.

A legújabb időben azonban akadnak már olyan külföldi tudósok, akik kutatják anyanyelvük magyar eredetű szókészletét, nemzetük közműveltségének magyar elemeit is. A nagytudományú, azonban sokszor merész nézeteket és elméleteket hirdető BRÜCKNER SÁNDOR, a berlini egyetemen a szláv filológia nyugalmazott tanára, nemrég hosszabb értekezést írt a lengyel-magyar közműveltségi kapcsolatokról (Ungarn und Polen. Ungarische Jahrbücher [1924.] IV, 78—98). Kiterjeszkedik értekezésében a lengyel nyelv magyar jövevényszavaira is, s levonja belőlük a közműveltségi eredményeket. Szerinte: a lengyel nyelvben története folyamán, mellőzve a nyelvjárásokat, száznál több magyar eredetű szó jelentkezik. E szavak a XIII. századtól kezdve mutathatók ki, a magyar szók nagyobb tömege azonban a XVI. században került a lengyelbe. E szavak elsősorban a hadi felszerelésre és hadi taktikára vonatkozó műszók, ló- és kocsinevek, fegyverek és ruhák nevei. Vallomásuk alapján kétségtelenül megállapítható, hogy a magyarság a lengyel hadászatra a XVI. században átalakítólag hatott. Amikor BRÜCKNER ezt megállapítja, kiemeli azt is, hogy a magyarság nemcsak a lengyel, hanem más szláv nyelvekre és az oláhra is hatott. Hogyan és miképen, szerinte nincsen rendszeresen kimutatva. „Uebersieht man diese Worte" (értsd a lengyel nyelv magyar szavait) — mondja BRÜCKNER — „und zieht heran die zahl-

[1] HALÁSZ IGNÁC, Magyar elemek az északi szláv nyelvekben. Nyr. XVII. és XVIII. köt. — Ugyanőtőle: Magyar elemek a déli szláv nyelvekben. NyK. XVIII, 448. — MELICH JÁNOS, Adatok a szlávság magyar elemeihez. NyK. XXV, 288. — MUNKÁCSI BERNÁT, Magyar elemek a déli szláv nyelvekben. NyK. XVII, 66. — DIVÉKY ADORJÁN, Magyar hatások a lengyel multban. Békefi-Emlékkönyv. Budapest, 1912. 134—147. — CSOPEY LÁSZLÓ, Magyar szók a rutén nyelvben. NyK. XVI, 270. — ALEXANDER BONKÁLÓ, Beiträge zur ukraïnischen Wortforschung. Jagić-Archiv. XXXVI, 464—475. — Ugyanőtőle: Die ungarländischen Ruthenen. Ungarische Jahrbücher I, 231.

reichen Magyarismen des Slovakischen und Slovenischen, des Kleinrussischen (in Ungarn) und des Serbochorvatischen, endlich des Rumänischen, so wird man gerne zugeben, dass der Ungar sein Sprachtalent nicht vergraben, sondern reichlich mit ihm gewuchert hat. Vieles davon ist gesammelt von MIKLOSICH, MELICH, MUNKÁCSI, BONKÁLÓ, aber von einer Durchforschung des gesammelten Materials, die sichere Ergebnisse brächte, sind wir noch immer entfernt" (Ung. Jahrb. IV, 84).

Ime tehát a legújabb időben akad külföldi tudós is, aki anyanyelve szókészletéről, nemzete műveltségéről elismeri, hogy bennük része van a magyar nyelv, a magyar közműveltség hatásának is.

S hogy az egy-egy szláv nyelvre gyakorolt magyar hatás a tudóst pusztán azért is érdekelheti, mert megfejtésében tudományos problémák rejlenek, a legújabb időben erre is van példa. SKÖLD HANNES, svéd egyetemi magántanár, 1925-ben „Ungarische Endbetonung" címen a lundi egyetem iratai között kiadott egy munkát, amely a szerb és horvát nyelv magyar elemeit kutatja. Munkájában azt igyekszik a szerb nyelv hangsúlyozási viszonyaiból bebizonyítani, hogy a magyarban a nyelvtörténeti korban is a szóhangsúly a szó utolsó szótagjára esett, s hogy ilyen hangsúly nyelvünkben még a XVI—XVII. sz.-ban is volt (vö. még Zur Chronologie der štokavischen Akzentverschiebung. Lund, 1922).

Az elmondottakból látható, hogy ma már akadnak külföldi, szláv és nem-szláv tudósok, akik vallják, hogy mi nemcsak kaptunk a szlávoktól, hanem adtunk is. A való tények kegyetlenebbek minden elméletnél, előbb-utóbb utat törnek maguknak, megismerést és elismerést követelnek. Hogy azonban a való tényeket mindenütt meg- és elismerjék, nekünk is munkálkodnunk kell, még pedig a tudomány legjobb módszereivel, menten minden politikai és érzelmi mozzanattól. S a végleges és általános elismerésig sok a teendő, sok a részletmunka. Itt is külön-külön kell az egyes szláv nyelveket vizsgálnunk és nem összefoglalóan. A vizsgálódást pedig két irányban tartom végrehajtandónak. Egyrészt azt kell vizsgálnunk, milyen régi a magyar hatás a tárgyalt szláv nyelvre, másrészt pedig azt kell kutatnunk, melyek a tárgyalt szláv nyelvű nép közműveltségének azon rétegei, amelyekre a magyar közműveltség a nyelv tanúsága szerint hatott. A kutatás egyik irányában már a multban is tettem kisérletet. Egyik értekezésemben (megjelenik a Zeitschrift für slav. Philologie II. kötetében) azt a kérdést vizsgáltam, hatott-e a magyar nyelv a nagyorosz nyelvre és ha igen, milyen régi ez a hatás. Az eredmény, amelyre jutottam, igenlő. Az ó-or. *šatьrъ*, mai or. *šatërъ* 'sátor' és az ó-or. *korda* 'kard' ezt kétségtelenül bizonyítja. Minthogy pedig ezek az orosz szavak az orosz nyelv-

emlékek tanúsága szerint a XI. század elején az orosz nyelvben már megvoltak, jogos a föltevés, hogy a magyar jövevényszók ide a honfoglalás előtt kerültek.

Ez alkalommal egy másik szláv nyelv magyar jövevényszavaival óhajtok foglalkozni abból a szempontból, milyen régi benne a magyar hatás. Ez a nyelv a tót nyelv. Fontos és nevezetes kérdés az, hogy milyen régi itt a magyar hatás, és a reá adandó objektív felelet sok mindenkit, főleg pedig az igazság szava iránt fogékonyakat meggyőzheti, hogy e kérdésről való eddigi tudásuk lényeges korrigálásra szorul. Hogy a kérdésre feleletet adjak, tisztán nyelvi s nem egyszersmind történelmi téren fogok vizsgálódni. Pedig csábító volna kérdésünk megvitatásánál a történelmi adatok felsorakoztatása, mert ez adatok közt van olyan is, amely azt vallja, hogy a magyarság közműveltsége a tótra már a X. század legelején is hatott. Ennek bizonyítéka Theotmar salzburgi érsek és suffraganeusainak 900-ban IX. János pápához intézett levelében van. A morva szlávok ugyanis — s ezek a mai tótok ősei — 899-ben azzal vádolják meg a többi közt a bajor püspököket, hogy a pogány magyaroknak pénzt adtak azért, hogy ne őket bántsák, hanem Olaszország ellen vonuljanak, továbbá azzal, hogy nem a keresztény vallás szerint élnek, mert miként a magyarok, kutyára és farkasra esküsznek s más ehhez hasonlókkal. A püspökök a pápának védekező és vádaskodó levelet írnak. E levélben, amely 900. július havánál később nem kelhetett (l. Marczali: MHK. 293), azzal vádolják meg a morva szlávokat, hogy ők azok, akik a magyarok közül sokakat maguk közé befogadtak, ők azok, akik e pogányok szokásait átvették, így a többek közt magyar módra nyírják-borotválják fejüket (MHK. 326—327). Ismétlem azonban, hogy a történelmi adatok felsorakoztatása nem célom. A felvetett kérdésre tisztán nyelvi bizonyítékok alapján óhajtok felelni. Még pedig azért, mert azok a tudósok, akik a tót nyelvre történt magyar hatás korával eddig foglalkoztak, szintén csakis a nyelvi bizonyítékok terén mozogtak.

A magyar nyelv $u > o$, $o > a$ hangjainak fejlődése alapján Szamota István a cseh és vele a tót nyelvről azt állította (NyK. XXV, 160), hogy benne magyar hatás csakis a XV. századtól fogva, tehát a fenti hangváltozás befejezése utáni idő óta mutatható ki. Akadt a tót tudósok közt is, aki arról, mikor kezdődött a tót nyelvben a magyar hatás, véleményt nyilvánított. Škultéty József szerint a magyarok és a tótok a honfoglalás utáni századokban sokáig nem érintkeztek („Slováci dlhé veky žili hodne odlúčeno od Mad'arov" Slov. Pohl'ady XXII, 760); nem érintkeztek pedig azért, mert közéjük telepedtek a török nyelvű palóc-kúnok. Mikor ezek megmagyarosodtak, akkor a tótok közvetlenül érintkeztek a magyar nyelvvel. Ez a XIII. sz. második felében

történt, azonban a magyar szavak száma, különösen a középtót nyelvjárásokban, kicsiny, mert kicsiny volt a tót nyelvben általában a magyar nyelvi hatás (Slov. Pohľady XVIII, 748; XXII, 756). (Folytatjuk.) MELICH JÁNOS.

A „vagy" kötőszó és határozószó eredete.

A *vagy* (*avagy*) ma leggyakrabban mint választó kötőszó fordul elő, akár mondatrészeknél, akár mellérendelt mondatokban, mégpedig nemcsak egyszerűen, hanem párosan vagy többszörösen is. E választó kötőszó a mai népnyelvben igen gyakran *vaj* (*voj*) alakban is előfordul (vö. MTsz.), de már a régi nyelvben is találkozunk ezzel az alakkal: Gyelentené meg nekem . . . ha Bécsben lakik e, vaj hon. (1561. TörtT. 1907. 547. vö. még OklSz.) A választó kötőszói szerepen kívül még más szerepei is vannak a *vagy-*, *vaj*-nak. Számnevek mellett annyit is jelenthet, mint körülbelül: Vala kedeg avag hatot idǫ (DöbrK. 463.) = erat autem *fere* hora sexta. Márton porkoláb nert vagy hatvan lovat és foglyot huszat. (1551. TörtT. 1910. 402.) Igen jól esnék, hogy kgd vagy két hordó borral meg látogatná őket. (1561. Uo. 1904. 588.) Vaj két almát lëszakasztott. (MTsz.) Ehhez nagyon közel áll az akár csak, legalább jelentés: Mutass nekem, ha lehet tőled, vagy egy embert, az ki ingyen jót cselekedgyec. (MA.:Tan. 721.) O en zerelmes azzonim menniǫnk ierusalembe lathassam a vagi czak egiczer az en lǫlkemnek yedelmet. (WeszprK. 23.) Abroncsnak valót keresëk, ha találnék va ëgyet. (MTsz.) A székelyeknél megengedő jelentése is van a *vaj*-nak e kifejezésekben: *vaj-hogy* 'akárhogy', *vaj-mint* 'akármint'. (MNyszet VI, 354. MTsz.) Az *avagy* a régi nyelvben mint kérdőszó is előfordul egyszerű kérdésekben, ahol ma *vajjon*, *vaj* kérdőszót használnánk.

Van ezenkívül még egy más, indulatszói eredetű *vaj* is, mely a *vajha* óhajtó kötőszóban fordul elő, továbbá *de-*, *bizony*-féle erősítő, ellenvető szócskául, különösen a székelyeknél s újabban kérdőszóul is a *vajjon* helyett.

SIMONYI szerint (MKöt. I, 120—1) a *vagy* (*vaj*) választó kötőszó eredeti alakja **valjon* volt, mely a *val*-igető (vö. *val-ó*, *val-a*, *vol-t*, *vol-na*) egyesszámú 3. személyű fölszólítója, s eredetileg megengedést, ráhagyást (legyen bár) fejezett ki, miként az olasz *ossia*. Ezen eredeti megengedő jelentése tette alkalmassá arra, hogy választó kötőszóvá fejlődjék, „mert a választó mondatszerkezet mindig azt a megengedést fejezi ki, hogy az első mellett, ha akarod, választhatod a másodikat." A megengedő jelentésből magyarázza SIMONYI a *vagy-*, *avagy-*, *vaj*-nak számnevek mellett előforduló *körülbelül* jelentését (Hozott *vagy* három kupát = legyen három; mondjuk, hogy